

kovácsolását. Segítői a politikai és közösségi rendezvények, fórumok rendszere által kifejezett törekvéseknek.

A közművelődés tudatosabb és tervszerűbb részvétele a munkásság művelődési viszonyainak fejlesztésében feltételezi a korábbi globális szemlélet feladását, a feladatok és eszközök szükséges differenciálását. Noha az általános társadalmi érdekek a munkásság valamennyi rétegétől megkövetelik az általános és szakmai műveltség fejlesztését, a permanens művelődési folyamatban való részvételt – a közművelődésnek más eszközöket kell mozgósítania a szakmunkástanulók, ifjúmunkások kulturális aktivitásának fokozására, s más a jelentős kulturális hátrányokkal küzdő segédmunkásság körében. Eltérő feltételek között kell a társadalmi-politikai szervezetek támogatásával a nagyüzemi munkásság kulturális hagyományait felhasználni, és az új vagy a kisüzemekben hagyományokat építeni.

Az eddigiekben jelzett – a cselekvési irányokra jellemző – tudatosulás nem elsősorban elméleti kutatómunka eredménye, hanem a hatvanas évek végén megindult határozottabb karakterű tevékenység során szerzett tapasztalatok általánosítása. 1970 – a tudatos feladatmeghatározás – óta is számos jelentős tényezővel segíti a közművelődés a munkásság kulturális viszonyainak fejlesztését. Évente több tízezerre tehető azoknak a száma, akik valamilyen szakmaszerző tanfolyamon képezik magukat. A TIT-elődások hallgatói közül átlagosan 20 – 25 000 fő üzemi munkás, a szakszervezeti és tanácsi könyvtárak munkája révén az ipari munkásság 33-38 százaléka tartozik a többé-kevésbé rendszeres olvasók közé. Eredményes munkával járul a munkásművelődés fejlesztéséhez – szakköreivel, klubjaival, vetélkedőivel – a művelődési otthonok egy része.

A különféle vizsgálatok, elemzések (például a salgótarjáni munkásság körében végzett művelődés-szociológiai vizsgálat) és a gyakorlati tevékenység tapasztalatai azonban arra is figyelmeztetnek, hogy a kétségtelen változások ellenére intenzívebb, tudatosabb és tervszerűbb munkára van szükség. Az izléskonzervativizmus, az aktív kulturális magatartás fejletlensége, esetenként a kulturális „fogyasztás” iránti érdektelenség és igénytelenség, a megnövekedett szabad idő célszerűtlen felhasználása jelentős munkásrétegekre jellemző még.

A művelődési lehetőségek gazdagodásával, az alkalmak és a választék bővítésével nem azonos arányában növekedett a munkásság kulturális aktivitása. A művelődési hátrányok erősülése, az életmódban és kulturális szokásokban bekövetkezett változások következtetéses figyelembevétele, a művelődési viszonyok társadalmi hátterének további alakítása hosszabb folyamatot igényel, s eredményei sem máról-holnapra jelentkeznek.

A munkásság mai kulturális magatartását gyakran vagyunk hajlamosak kívülről, egy absztrakt módon megfogalmazott társadalmi igény alapjáról megítélni. De találkozni olyan szemlélettel is, amely csak a megtett út oldaláról, a változás tényeit rögzítve méri a munkásság mai művelődési állapotát.

Az elégedettség és az azonnali változásokot, gyökeres fordulatokat sürgető türelmetlenség szélsőségei – ezt az elmúlt évek vitái és gyakorlata egyaránt igazolták – nem vezethetnek eredményes cselekvéshez.

Az a tény, hogy a szabad idő felhasználásának, az aktív pihenésnek sokféle formája alakult ki az elmúlt években, a lakosság minden rétegében, a munkásság körében is éreztette hatását. A kiskert-mozgalom, a hobbyk, az utazási igények és lehetőségek növekedése a hagyományos eszközrendszerű közművelődést: „nehéz helyzetbe” hozta (noha távlatokban részben segíti is.)

Megnőtt a TV nagyarányú jelenlétével a konkurrencia is (ma a megyében 1000 lakosra 191 készülék jut). A TV veszélyes versenytárs voltát nemcsak változatos műsorszolgáltatása és szinte korlátlan lehetőségei miatt, hanem kultúrházaink állapota és helyárai miatt is érezzük.

A munkásművelődés gyakorlatát irányítóknak és szervezőknek több, a kulturális szférán kívüli elemet is számításba kell venniük az elmúlt évek folyamataiból. Például azt, hogy a lakásépítési kedv és szükséglet, mely a fiatalabb munkásgenerációkat érinti elsősorban, jelentős energiákat (és sza-

bad időt) köt le – ma elsősorban a művelődés rovására. Ugyancsak a szabad idő felhasználását befolyásolja, hogy az új munkásrétegek kötődése előző gazdasági bázisukhoz, a mezőgazdasághoz, ma is erős. Igényeik, szokásaik, kötöttségeik (háztáji) kulturális magatartásukat ma erősebben meghatározzák, mint az új társadalmi helyzetük szabta követelmények és szokások.

Ezeknek figyelembevételén túl a közművelődés megújulása szükséges a műveltségfelfogásban végbement változások követése révén. A Palócföld egyik múltévi számában közölt interjúk (s méginkább a gyakorlat) tanúsága szerint is a human orientációjú műveltségfelfogás vonzereje erősen csökkent, viszont a szakmai művelődés jelentősége minden társadalmi réteg körében jelentősen megnőtt.

A közművelődés feladatainak, cselekvési lehetőségeinek, mozgósítható tartalékainak számbavétele részben megtörtént, elsősorban a munkásság társadalmi magatartását befolyásoló szervezetek, érdekvédelmi és politikai tényezők feladata az adódó lehetőségek felhasználása. Az ezen a téren tapasztalt kezdeti törekvések nagyobb távlatokat ígérnek. E távlatok realizálása fokozottabb politikai feladatvállalást és kezdeményezőkézséget igényel. A szakszervezet, az ifjúsági mozgalom és az üzemi pártszervezetek munkájában kifejeződő politikai erő felhasználását.

CSONGRÁDY BÉLA

Munkások és öntevékeny művészet

Salgótarján mindössze százegynéhány évet kitevő történelmének, félévszázados városi múltjának karakterisztikus vonásait a munkásmozgalom foglalja egységes keretbe. A századfordulótól a felszabadulásig a szervezett politikai harcok, az embertelen körülmények között is elért gazdasági eredmények és a mozgalmi tevékenység talaján született fejlett munkáskultúra tették ismertté a város nevét. Mindmáig – közel három évtizednyire társadalmi fejlődésünk sorsdöntő fordulatától – lényegében egy fogalommal bővült az általános jellemzők köre: a nagyvonalú városrekonstrukció, a korszerű urbanizációs törekvések új vonásként illeszkednek a Salgótarjánról kialakult összképbe.

A gyökeresen megváltozott életmód, a megújult életforma természetszerűleg más tartalmat ad a munkáskultúra néven összefoglalt tevékenységi formáknak is. Kiszélesedett-e vagy szűkült, gazdagabb lett-e vagy elszegényedett a – létszámban és tudásban egyaránt jelentősen gyarapodott – munkásság kultúrateremtől illetve fogyasztó tevékenysége: e kérdésnek sokoldalú, differenciált vizsgálata az aktuális közművelődési feladatok egyike. A felmérések megkezdését sürgette a munkáscentrikus művelődéspolitikai cselekvési programja.

E fogalom jelentésváltozásának, terjedelmének elemzése meghaladja mondandónk kereteit. Ugyanakkor a munkáskultúra egyetlen – egykor szinte meghatározó jellegű – területét, az öntevékeny művészeti mozgalom helyi eredményeit, gondjait, perspektíváit kiemelve, mint a város kulturális arculatának egészét ma is nagymértékben befolyásoló tényezőről szólhatunk.

A jelen helyzet megítélésének kiindulópontja az a kétségtelenül örvendetes tény, hogy az öntevékeny művészeti mozgalomnak napjainkban is van bázisa a szervezett munkások körében. A mozgalom válságos időszakait, korszakváltásait „túlélő”, több évtizedes múltú együttesek a szakszervezeti művelődési otthonok keretei között működnek. Tevékenységük során tiszteletet parancsoló hagyományokat őriznek – s mint kitüntetések, sikeres szerepléseik bizonyítják –, fejlesztenek tovább. Mind a Bányász és a Kohász Fúvószenekar, mind a Bányász Férfikar képes kiemelkedő teljesítményre a hasonló

profilú együttesek mezőnyében. E művészeti csoportok elsősorban a nógrádi munkásfolklor, dallamkincset feldolgozó repertoárjuk, hangversenyprogramjuk révén töltik be hivatásukat, de elmaradhatatlan és pótolhatatlannak látszó résztvevői – kiváltképpen a két zenekar – a politikai, társadalmi ünnepeknek, rendezvényeknek. A tradíciókban ugyancsak gazdag Petőfi Színjátszó Csoport hosszabb-rövidebb megtorpanások után az utóbbi időben ismét pozitív értelemben hallat magáról. Szisztematikus nevelőmunka folyik a Bányász Művelődési Ház képzőművészeti körében, amelynek tevékenységét a folyamatosság dicséri. Új – két-három éves – törekvések jegyében alakult az Öblösüveggyári Művelődési Ház munkásfiatalokat tömörítő irodalmi színpada, amely az ambiciózus vezetés, a jó kollektív szellem révén rövid idő alatt a megyei bemutatókon rendszeres szereplésre érett együttesé formálódott. (Ez az intézmény teremtett egyébként fórumot az ifjúmunkás versmondók városi, megyei és – két évenként – országos versenyének megrendezéséhez is. Elsőrendű szándéka és feladata szerint valamennyi csoport missziót teljesít: művelődési otthonokban, üzemekben, munkásszállásokon, falvakban, tömegek körében szerepelve népszerűsíti a művészetet, és ezzel párosulva új ismeretekkel, élményekkel gazdagítja az egyes művészeti ágak művelőit.

E – sokakat megévesztő és egyértelműen kedvezőnek látszó – helyzetképnek szép számmal vannak árnyoldalai is, amelyek hozzátartoznak a realitáshoz és aláhúzzák a Kritika 1972/9-es számában „Salgótarján – munkásváros, – és a kultúra?” címmel megjelent írás egyik megállapításának jogosságát: „Egyre vékonyabb erecskeként csörgedezik a Salgótarjánban egykor oly gazdag munkás művészeti öntevékenység”. Érvekkel, tényekkel bizonyítható ez.

A csoportok egyike-másika nehezen tud alkalmazkodni a megváltozott körülményekhez, társadalmi igényekhez; tevé-

ZENÉSZEK, ISPÁN BÉLA FOTÓJA

kenységük sem tartalmi, sem formai tekintetben nem korszerűsödött a kívánt mértékben, munkájuk színvonala esetenként joggal vált ki kritikai észrevételeket. Magas az együttesek életkora, az utánpótlás biztosítására nem történt határozott intézkedés, az erőtlen próbálkozások pedig nem vezettek eredményre. Az említett művészeti együttesekben mintegy kétszáz fő tevékenykedik rendszeresen – s ez a munkáslétszámnak csak elenyésző százaléka. A csoportok a művelődési otthonok anyagi és erkölcsi támogatásával működnek s így eleve szorosan kapcsolódnak bizonyos szakmákhoz és vállalatokhoz. Ez egyúttal azt jelenti, hogy akaratlanul is e körökön kívül maradnak a művelődési otthon nélküli és az újonnan telepített, szervezett üzemek dolgozói. Az intézményekhez való kötődés – amely magán viseli a városrendészeti, kolóniakénti egykori elkülönülés nyomait – nehezíti az együttesek tisztább profiljának, „összvárosibb” jellegének kialakulását – s esetenként az egészségtelen rivalizálás tüneteit is mutatja.

Az öntevékeny művészeti mozgalom jellege, funkciója – az ismert okok következtében – alaposan megváltozott az elmúlt évtizedben. A hangsúly határozottan az önművelésre, a kiscsoportos foglalkozásokra, a „klubszerű” szereplésekre tevődött át. Ilyen felfogásban ma is – és a növekvő szabadidőt tekintve a jövőben még inkább – társadalmi igényt elégít ki e mozgalom, melynek továbbfejlesztése a helyi sajátosságok, gondok figyelembevételével, az eredményekre alapozva történhet.

Fentiek szerint Salgótarjánban az öntevékeny művészeti mozgalom sikeres jövője az anyagi és szellemi erők koncentrációját, az irányító és fenntartó szervek összehangoltabb munkáját követeli meg. Elérkezettnek véljük az időt úgynevezett tarjáni munkásszínpad létrehozására, amely reprezentatív képviselné a várost a megyei és országos rendezvényeken, színvonalas műsorokat biztosítana a jelentősebb helyi ünnepekre, s differenciált rétegtevékenységet végezve teljesítené irodalomnépszerűsítő hivatását. E sokrétű feladatnak a meglévő csoportok legjobb szándékuk ellenére sem tudnak eleget tenni. A városi jellegű együttes kialakításának gondolatát alátámasztja a jelenlegi gyakorlat is, ugyanis többen tagjai egyúttal a Petőfi Színjátszó Csoportnak és az Öblösüveggyári Irodalmi Színpadnak – s a szükség diktálja, mikor, hol szerepelnek. Az összevont színpad fenntartása közös anyagi és erkölcsi támogatást igényelne a szakszervezeti és tanácsai szervek részéről. A művészeti munkát a jelenlegi vezetők bevonásával egy szakképzett rendező irányíthatja, akinek mindenekelőtt tehetségkutatás révén kellene kibővítenie a törzstagságot. A színpad lehetőségét nyújtana a helyi alkotók egy-egy művének bemutatására is, s így lendítője lehetne a város irodalmi életének. A fent jelzett versmondó-seregszemléhez kapcsolódva például „Ifjúmunkások pódiuma” címmel a színpad országos rendezvény házigazdája is lehetne. Nem problémamentes egy ilyen együttes működtetése, alapos kimunkálásra szorulnak a szervezeti keretek, de a körülmények, a követelmények és nem utolsósorban a várható eredmények ebbe az irányba orientálnak.

Városi összefogást igényel a zenekarok és a férfikar utánpótlásának biztosítása is, amelynek csak egyik része a zenével, a kórusmozgalommal rokonszenvező munkásfiatalok felkutatása az üzemekben, további feladat az úgynevezett „második vonalat” képező új csoportok (például úttörő fúvószenekar, szakmunkástanuló kórus) szervezése. E munkában a zeneiskolának is aktív szerepet kell vállalnia. A bányász képzőművészeti körben a városi stúdió-jelleg kialakítását célszerű szorgalmazni. A művészeti csoportok, szakkörök számára gyakrabban kell együttműködési alkalmat teremteni, rendszeresen visszatérő találkozókat, fesztiválokat kell rendezni a városban. A művészeti hetek hagyományos programjában egyéni, a helyi munkáskultúra multját és jelenét reprezentáló rendezvényeknek kell elsősorban helyet biztosítani, azaz az ilyen irányba tett kezdeményezések megerősítése szükséges.

Megújulás előtt áll Salgótarjánban a munkásokat mozgósító öntevékeny művészeti mozgalom. A téma vitára érdemes, ezért a konkrét intézkedéseket megelőzően fórumokat kell teremteni az eszmecserékre, a vélemények, az igények, a szándékok megismerésére.